

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

ELEWACJI

WIEŻY KOŚCIOŁA P.W. ZNALEZIENIA KRZYŻA PAŃSKIEGO W KLEBARKU WIELKIM

Autor: Mirosław Cholewka

Zamawiający: Parafia kościoła p. w. Znalezienia Krzyża Pańskiego w Klebarku

mgr Mirosław Cholewka
DYPLOMOWANY KONSERWATOR ZADZIAŁOW
NR DYPŁ. 2103/UMK

Olsztyn luty 2024

1.0. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI KONSERWATORSKIEJ

1.1 DANE OBIEKTU

- Rodzaj obiektu: kościół katolicki
- Temat: elewacje wieży
- Autor i warsztat: prawdopodobnie Fritz Heitmann z Królewca.
- Sygnatury: brak
- Datowanie: 1891-92
- Lokalizacja: Klebark Wielki, powiat Olsztyn
- Właściciel: Parafia kościoła
- Technika: kościół murowany z cegły na kamiennej podmurówce, elewacje ceglane z tynkowanymi blendami i fryzami, dachy kryte dachówką holenderką esówką i łupkiem
- Wcześniejsze konserwacje lub renowacje: nie
- Wcześniejsze dokumentacje: tak

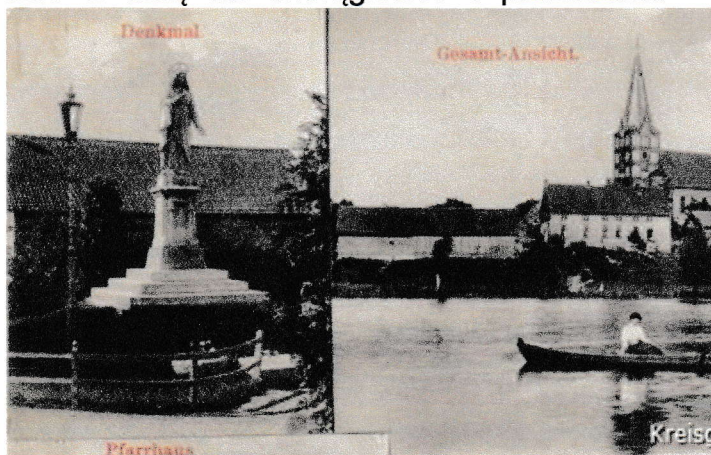
1.3. DANE O DOKUMENTACJI

- Autor dokumentacji: mgr Mirosław Cholewka
- Data i miejsce wykonania: 6-7 02 2024
- Miejsce przechowywania 1,2 i 3 egzemplarza:
 - 1,2 - Archiwum parafialne
 - 3- Archiwum WUOZ Olsztyn

2.0. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Klebark Wielki (niem. Groß Kleeberg) - wieś położona ok. 3 km na płd.-wsch. od Olsztyna. Wieś lokowana przez kapitułę warmińską (przywilej lokacyjny 27.05.1357 r), z przeznaczeniem dla probostwa 6 włók ziemi. Data budowy pierwszego kościoła nieznana, chociaż można przypuszczać, że wybudowano go z chwilą utworzenia parafii, w 2 poł. XIV w. Kolejny kościół wzniesiono w XVI w., konsekrował go biskup warmiński Marcin Kromer, w 1581 roku. Obecny kościół wzniesiony w stylu neogotyckim, zaprojektował być może Fritz Heitmann z Królewca. Za lata budowy należy uznać (zgodnie z datą na chorągiewce i przekazami współczesnych, m.in. Boettichera) lata 1891-92. Świątynię konsekrował 21.09.1896 r. bp warmiński Andrzej Thiel¹.

Widokówka z pocz. XXw. w tle widoczny kościół.

¹ Karta zabytku, aut. I. Liżewska, Olsztyn 1999

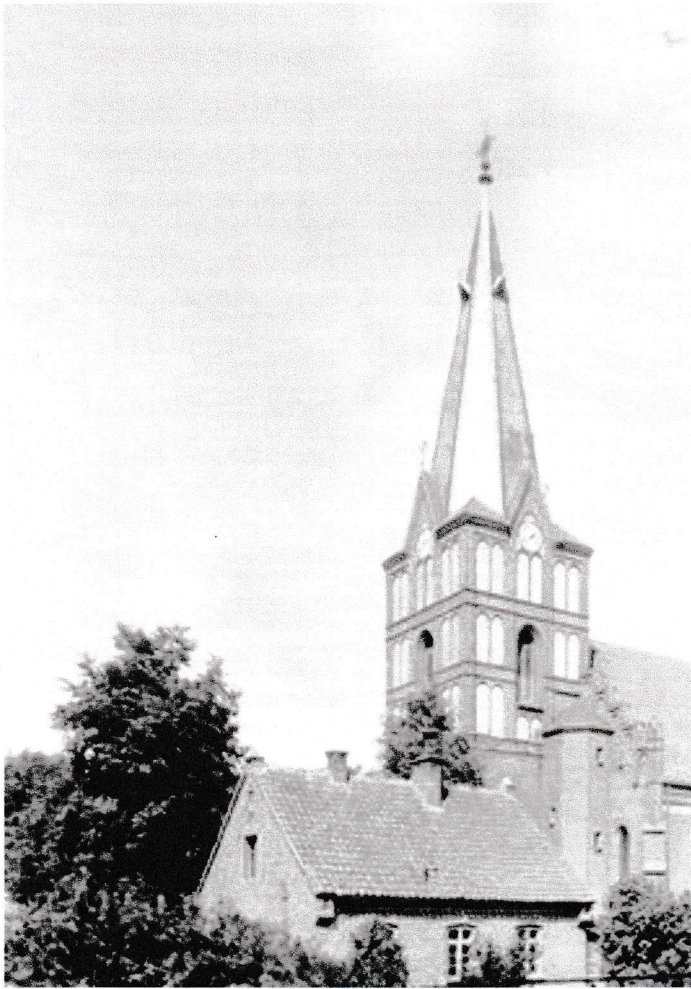
Bibliografia

1. Archiwum WUOZ Olsztyn, Teczka obiektu
2. A. Boetticher, *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen, H.IV, Das Ermland*, Königsberg 1894, s. 166;
3. M. Orłowicz, *Ilustrowany przewodnik po Mazurach Pruskich i Warmii*, (wyd. I. 1923r.), wyd. nowe Olsztyn 1991, s.147.
4. J. Piskorska, *Zabytki ruchome kościołów i kaplic dekanatów Olsztyn Płn. i Płd...*, *Studia Warmińskie*, t. XIV, Olsztyn 1977, s.589-91;
5. *Karta zabytku*, aut. Iwona Liżewska, Janusz Liżewski, listopad 1999 r.

3.0. TECHNIKA I TECHNOLOGIA

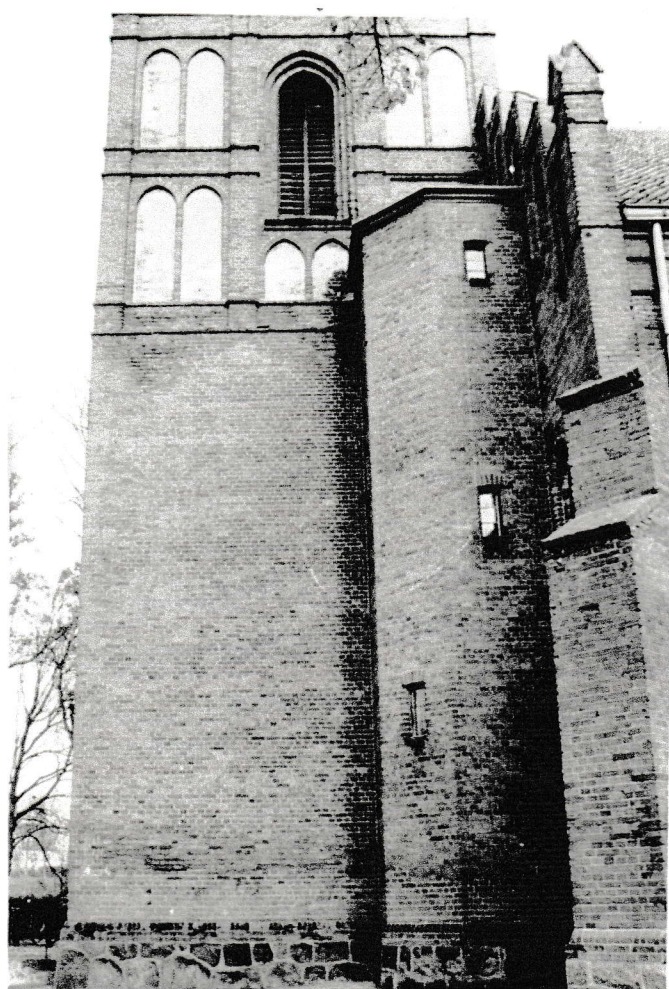
Obiekt murowany z czerwonej cegły maszynowej, pełnej, w wątku krzyżowym, na zaprawie wapienno-piaskowej; fundamenty z obrobionych bloków z kamienia polnego. Całość spoinowana płasko zaprawą wapienną. Liczne blendy i fryzy wypełnione wyprawami tynkarskimi, prawdopodobnie nie malowanymi. Parapety wykończone profilowaną kształtką. Detale wykonane w technice metaloplastyki-zwieńczenia szczytów, choraławka z wiatrowskazem i kulą.

Bryła zwarta, jednorodna, pseudobazylika, o nawach krytych wspólnym dachem dwuspadowym i nawie środkowej doświetlonej pośrednio poprzez okna naw bocznych, z wydzielonym, niższym i węższym prezbiterium; korpus kryty dachem dwuspadowym; od wsch. niższe, wieloboczne prezbiterium nakryte dachem trójspadowym; kruchty po bokach prezbiterium kryte dachami płaskimi. Po stronie płn. niższa kruchta wejściowa, zdobiona trójstronnie schodkowymi szczytami, nakryta dachem dwuspadowym, o kalenicy równoległej do kalenicy korpusu. Od zach. wysoka, masywna 3-kondygnacyjna wieża, kryta stromym dachem naczółkowym, z wysokim hełmem krytym łupkiem. Elewacje o równomiernym rozstawie 1-uskokowych szkarp nakrytych pulpitowymi daszkami i wysokich, ostrołukowych okien, podziały horyzontalne dużych płaszczyzn elewacji tworzą pasmo uskokowego, płaskiego gzymsu wieńczącego i ukośnego podokapowego oraz pierwsza, skośnie układana warstwa cegieł nad cokołem. Wieża o płaskich elewacjach, rozczłonkowanych ostrołukowymi blendami i otworami okiennymi, zwieńczona naczółkami dachu; podziały horyzontalne wieży przeprowadzone za pomocą prostych, ceglanych gzymsów. W zach. elewacji wieży ostrołukowa, wysoka blenda wyodrębniona uskokami, ramująca portal poprzedzony schodami, krzyżowy fryz oraz okulus doświetlający chór organowy.

Zdjęcia kościoła sprzed II w. św.
Widoczny, jasny - ale nie biały kolor
tynków,

Fotografie kościoła wykonane w
1999 roku. (aut. J. Liżewski)

Widoczne duże ubytki tynków w
blendach.

Zwieńczenie szczytu oraz kadr- zbliżenie kutego kwiatonu

1.0. STAN ZACHOWANIA.

Stopień zniszczeń elewacji wieży kościoła jest niejednorodny. Największe zniszczenia widać w górnych partiach i wynikają z naturalnej degradacji materiału ceramicznego i spoiwa wiążącego oraz braku fachowych prac konserwatorskich. W najgorszym stanie są spoiny bezpośrednio narażone na działanie złych warunków atmosferycznych, oraz w mniejszym stopniu same cegły. Materiał ceramiczny w najgorszym stanie zachował się w partiach parapetów i elementów wystających przed lico- gzymsów. Tutaj widać duże ubytki i grube nawarstwienia glonów i porostów. Ogólnie całość lica jest zszarzała, a w miejscach częściej narażonych na zawilgocenie wyraźnie ciemna. W okolicach stalowych końcówek ściąg w zwieńczeniach szczytów na skutek korozji metalu cegły są wręcz czarne, podobnie na styku ściany wieży i klatki schodowej /elewacja południowa/- miejscu częstego zaciekania wody z dachu klatki schodowej.

Oryginalna powierzchnia spoin zachowała się jedynie we wnętrzu portala, pozostała jest wypłukana, miejscowo nawet bardzo głęboko. Liczne ubytki spoin miejscowo uzupełniono prawdopodobnie po 2000 roku, niestety w sposób

niefachowy, szarą cementową zaprawą /możliwe, że zaprawą tynkarską/ bez dopasowania pod względem formy i koloru do pierwotnej zaprawy.

Przypuszczalnie nie zachowały się pierwotne tynki, obecne wykonano w ramach remontu doraźnego /również wątku ceglanego/. Jak widać na zdjęciach z 1999 roku już wtedy było wiele ubytków wynikających ze słabej kondycji wypraw i usunięto je, aby nowe dobrze przylegały do lica ceglanego. Aktualnie tynki współczesne również posiadają ubytki, widać miejsca, w których odsłonił się wątek. W partiach pod obróbkami blacharskimi zwieńczeń szczytów widać miejsca spękań ściany biegnące przez kilka warstw cegieł. Możliwe, że ma to związek z nieszczelnością obróbek i częstym zawilgoceniem tych partii.

Kamienny cokół jest porośnięty glonami i porostami. Ogólnie jest w dobrym stanie, miejscowo wykruszają się spoiny.

Elementy metalowe – kwiatony, krzyż wraz z miedzianą kulą, wiatrowskaz w formie koguta, detale nad okienkami iglicy oraz końcówki ściąg.

Określenie dokładnego stanu zachowania krzyża i wiatrowskazu z kulą aktualnie jest niemożliwe. Zostanie zweryfikowane po ustawieniu rusztowań, widać na pewno przekrzywienie krzyża z wiatrowskazem oraz korozję wszystkich pozostałych elementów a także ubytki dekoracji. Brakuje jednego z czterech detali nad okienkami iglicy, dolne kwiatony są lekko skrzywione i silnie skorodowane.

7.0. CEL I ZAŁOŻENIA KONSERWACJI.

Celem prac powinna być możliwie najszersza eliminacja przyczyn niszczenia takich jak np. wadliwe obróbki blacharskie. Powinno się wykonać zabiegi usuwające zniszczenia i liczne niefachowe naprawy oraz szereg działań doprowadzających do powstrzymania procesów destrukcyjnych. Podczas prac należy kierować się dążeniem do uzyskania jak najlepszego efektu estetycznego, poszanowania historycznych nawarstwień i zachowania oryginalnych elementów.

Oczekiwane efekty:

- przywrócenie jednolitości materiałowej
- poprawa estetyki
- zaspokojenie potrzeb inwestora
- utrwalenie wartości historycznej i kulturowej obiektu

W trakcie prac związanych z usuwaniem tynków zwrócić szczególną uwagę na możliwe pozostałości starego tynku. Oryginał powinien zostać wykorzystany do określenia koloru tynku nowego.

8.0. PROPONOWANY PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH.

1. **Usunięcie wtórnych elementów metalowych bez znaczenia**

konstrukcyjnego, niepotrzebne kable po starych instalacjach (bolce, haki, gwoździe itp.)

W wielu miejscach na elewacji znajdują się metalowe haki, gwoździe i uchwyty, niewykorzystywane będące pozostałością po dawnych instalacjach, rurach, wbijane do zawieszenia dekoracji itp. Należy je wyciągnąć w całości w miarę możliwości nie niszcząc cegieł ani spoin.

2. **Mechaniczne usunięcie wtórnych, nieestetycznych uzupełnień cegieł, spoin, cementowych łat na wątku ceglanym, słabych i zdegradowanych spoin**

Wszystkie uzupełnienia, które formą znacznie odbiegają od oryginału należy mechanicznie usunąć. Należy wykuć wszystkie łaty cementowe, wstawki odbiegające od pierwotnego kształtu wątku, innych wymiarach cegieł i parametrach fizyko-mechanicznych. Spoiny wypłukane i słabe również należy usunąć a fugę oczyścić.

3. **Mechaniczne usunięcie tynków cementowych**

Po ustawieniu rusztowań dokonać przeglądu stanu zachowania tynków. Wszystkie partie cementowe należy usunąć. W partiach odkutych podłoże ceglane należy dokładnie obmiesić i usunąć słabe spoiny.

4. **Usunięcie całkowicie zdegradowanej cegły i rozebranie fragmentów muru** zakwalifikowanych do przemurowania. Dotyczy to np. partii parapetów i miejscowo tuż pod obróbkami. Do murowania używać zapraw niskoalkalicznych, wyłącznie na bazie cementu białego lub trasowego.

5. **Wzmocnienie pozostawionych spoin oraz cegieł o osłabionej strukturze**

Do wzmocnienia spoin można użyć preparat typu Primer Hydro SF prod Remmers natomiast cegły wzmocnić krzemioorganicznym środkiem Funcosil KSE prod Remmers.

6. **Wykonanie napraw spękań.**

Miejsca występowania pęknięć należy przeszyć prętami typu Helifix wg instrukcji producenta.

7. **Oczyszczenie całej elewacji.**

Do oczyszczania wątku ceglanego należy zastosować mało inwazyjną metodę hydropiaskowania typu Rotec z kruszywem dobranym na miejscu (mączka kwarcowa, mączka szklana etc). Całość wraz z partiami po usuniętych tynkach zmywa się niedużą ilością wody pod ciśnieniem.

8. **Naprawa uszkodzonych obróbek blacharskich, uporządkowanie odpływów wody.**

Dotyczy to opierzeń jak i wszystkich miejsc odpływów wody z dachu. W miejsce uszkodzonych wykonać nowe z blachy tytanowo-cynkowej, która jest praktycznie niekorodująca i przez to nie powoduje zacieków produktów korozji.

9. Dezynfekcja muru.

Wszystkie miejsca wcześniejszego występowania mikroorganizmów i roślinności a szczególnie narażone na ich ponowny wzrost, powinny być dwukrotnie dezynfekowane preparatem np. Algat prod Altax lub innym równoważnym. Preparat nanosi się pędzlem lub przez natrysk.

10. Uzupełnienie ubytków cegieł.

Mniejsze ubytki do wielkości około 40% powierzchni cegły uzupełnić gotową zaprawą imitującą ceramikę na bazie spoiw mineralnych, np. prod. Remmers lub Optolith. Pojedyncze cegły o stopniu zniszczenia powierzchni przekraczającym 40% lub silnie zdeintegrowanej strukturze zastąpić cegłami o odpowiednich parametrach i wyglądzie. Brakujące i uszkodzone kształtki zrekonstruować, z ceramiki ściśle wg pierwowzoru.

11. Wypoinowanie cegieł.

Wszystkie ubytki w spoinach cegieł należy uzupełnić zaprawą wapienno trasową dobraną kolorystycznie do oryginału. Zaprawa powinna zawierać wapno trasowe, wiążące wolny wodorotlenek wapniowy migrujący w kierunku lica ściany w przypadku małej nasiąkliwości cegieł. Można ją kupić gotową np. prod Remmers, Optolith i na zamówienie dobierać pod względem kolorystycznym i fizyko- chemicznym do zaprawy oryginalnej.

Przed przystąpieniem do fugowania spoiny należy oczyścić, usunąć resztki zapraw do głębokości, co najmniej 1,5cm, podłoże wstępnie lekko zmoczyć. Przygotowana zaprawa powinna być dobrze wymieszana, o konsystencji lekko mokrej. Do spoinowania należy używać tzw. „fugówek”. Zastosowana zaprawa powinna mieć kolor identyczny z oryginalnym. Odcień należy ustalić bezpośrednio na miejscu przez wykonanie wstępnego fugowania. Zaleca się wykonywanie prac w stałych warunkach temperaturowo- wilgotnościowych. Partie parapetów i gzymsów wyfugować zaprawą z dodatkiem środka szczelniającego prod Remmers.

12. Wykonanie nowych tynków.

Do wykonania wypraw należy użyć również gotowych zapraw tynkarskich wapiennych lub trasowych firmy np. Keim, Baumit, Mapeii, Remmers, Optolith lub innego producenta. Ostatecznie tynk należy zatrzeć na gładko.

13. Pomalowanie tynków (scalenie kolorystyczne)

Proponuje się zastosowanie farb laserunkowych prod. Keim lub Remmers, lub innych równoważnych. Kolor dopasować do barwy zachowanych oryginalnych spoin. Wykonać próby i komisyjnie zatwierdzić przy udziale przedstawiciela WUOZ w Olsztynie.

14. Hydrofobizacja powierzchni muru.

Proponuje się zastosowanie preparatu np. Funcosil SNL prod Remmers lub inny równoważny. Preparat nie powinien zmieniać koloru lica ani pozostawiać tzw. „efektu mokrej ściany”.

COKÓŁ KAMIENNY.

1. Usunąć spoiny wypadające i miejscowo uszkodzone
 2. Całość oczyścić metodą piaskowania, dobierając rodzaj ścierniwa i ciśnienie piaskowania tak, aby nie uszkadzać pozostawionych spoin.
 3. Wykonać dezynfekcję podobnie jak w przypadku lica cegalnego.
- Uzupełnić spoiny zaprawami gotowymi do kamieni np. prod Remmers, Optolith, Tubag.

ELEMENTY METALOWE

1. Naprawy kowalsko-ślusarskie, rekonstrukcje brakujących elementów wg zachowanych oryginałów tradycyjnymi metodami kowalskimi
2. Zabezpieczanie elementów metalowych przed korozją: Sika FerroGard 903 (firmy Sika Poland) – stosowany w formie iniekcji zabezpieczających osadzone wewnątrz muru elementy kotew.
3. Oczyszczenie z produktów korozji za pomocą mikropiaskarki (piasek lub szkiełko), oczyszczanie nie dotyczy elementów miedzianych /chorągiewka i kula/
4. Pokrycie preparatem antykorozyjnym ZINGA firmy Zingametall Poland oraz zunifikowanie farbą do metalu w kolorze grafitowym.

mgr Mirosław Cholewka
DYPLOMOWANY KONSERWATOR ZABYTKÓW
NR DYPŁ. 2162/ENIK

Opracował: mgr Mirosław Cholewka

9.0 DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Widok ogólny oraz ściany od strony nawy

Zbliżenie fragmentów elewacji od strony nawy.

Widok elewacji zachodniej oraz zbliżenie odpadających rynków cementowych.

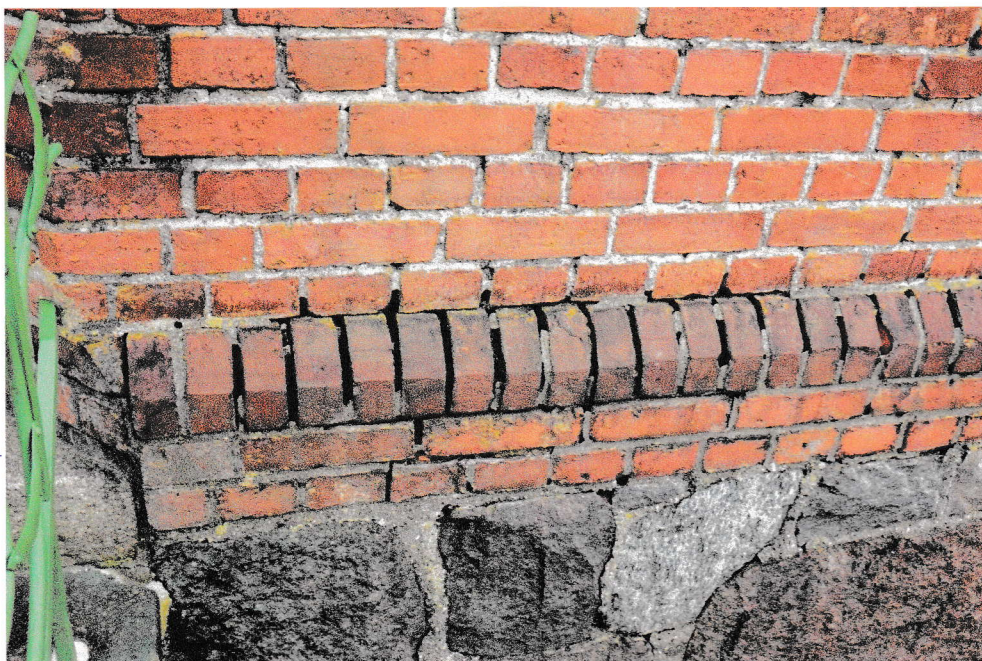
Ubytki parapetu.

Widok przekrzywionego kwiatonu

Widok wypłukanych spoin lica

Wypłukane spoiny gzymsu

Oryginalna faktura spoiny i kolor

Elewacja południowa

Zbliżenie uszkodzeń w partii parapetu